

УДК: 711

Олена **Окунева**

аспірантка Харківської державної
академії дизайну і мистецтв

Місце партисипативних практик у дизайні міських громадських просторів сучасної України

© Окунева О., 2018

<http://doi.org/10.5281/zenodo.1313162>

Анотація. У статті окреслено актуальну ситуацію з партисипативними практиками в дизайні міських громадських просторів, проаналізовано соціальний аспект залучення громадян до планування публічних просторів, перераховано основні принципи залучення громади до прийняття рішень, коротко описано моделі партисипації у розвинених країнах і виявлено фактичні передумови виникнення системи партисипації в дизайні міських громадських просторів в Україні.

Ключові слова: громадський простір, урбаністика, містопланування, партисипація.

Постановка проблеми. Сьогодні в Україні формування міського простору відбувається здебільшого двома шляхами: традиційно через розроблення та реалізацію містобудівної документації (згори-вниз) і через активізацію локальних ініціатив (знизу-вгору). Конфліктність ситуації полягає в тому, що місцеві громади не мають важелів впливу на процес розроблення та погодження містобудівної документації, відтак стають заручниками спущених «згори» рішень. Натомість локальним ініціативам часто бракує системності бачення, координації дій, ресурсів і відповідальності [1]. Відтак, необхідно виявити методи та механізми співпраці всіх зацікавлених сторін у дизайні міських громадських просторів.

Аналіз досліджень і публікацій. Вивчення теоретичних матеріалів показало, що сучасні дизайнери, архітектори та громадські активісти зробили великий внесок до популяризації поняття партисипації – участі пересічних громадян, користу-

вачів, зацікавлених у результаті, у процесі проектування міських громадських просторів. Завдяки їхній активності до України з-за кордону приходять розуміння необхідності залучення громади до містобудівних процесів.

Науково обґрунтовує цю необхідність, зокрема, Вікторія Середа, яка досліджує соціологічний аспект партисипації та розвиток сучасного українського суспільства в цьому напрямку [2]. Н. Васильєва вивчає державно-управлінські підходи до залучення громади до міського планування [3]. Марія Голубєва та Діана Ієлея уклали посібник, у якому описали підхід до дослідження із залученням громади [4]. Аналізують сучасні українські партисипативні урбаністичні проекти Іван Вербицький, Марія Грищенко та Ігор Тищенко. Однак загалом, через відносну новизну явища партисипації в Україні, відчувається брак фахової наукової літератури, яка би повно розкривала сутність та особливості цього поняття.

Мета статті – проаналізувати ситуацію з розвитком громадських просторів у сучасній Україні та виявити фактичні передумови виникнення системи партисипації в дизайні міських громадських просторів. Ця стаття систематизує відомості щодо ситуації розвитку громадських просторів у сучасній Україні, що обумовлює новизну роботи.

Виклад основного матеріалу. Останнім часом в Україні можна відчути небажане досі піднесення громадської активності, зокрема у сфері розвитку міст. Усе частіше з'являються новини про реалізовані громадами проекти, про успішні «низові» ініціативи, про вдалий краудфандинг для міського благоустрою і так далі. Водночас збільшується і кількість скандальних історій проектів, які лобіюються владою і про які не знає та/або на які не може впливати місцева громада. Подібна активність зумовлена, у першу чергу, початком розвитку громадянського суспільства, про яке в Україні настільки широко заговорили лише в останні кілька років.

17-18 червня 2016 р. у Львові відбулася конференція «Партисипативні практики в урбаністиці, бюджетуванні, культурі», організована Інститутом міста (Львів) та Аналітичним центром CEDOS, на якій зокрема Вікторія Середа, доцент Українського католицького університету, презентувала тематичне дослідження, проведене 2015 р. (Іл. 1). Це дослідження

підтверджує зв'язок між подіями в Україні 2013-2014 рр. і формуванням проактивної позиції громадян. Серед респондентів, що долучилися до різних форм громадської активності, переважають ті, які декларують свою підтримку Євромайдану [5]. Це лише підтверджує молодість подібних явищ.

Також у цьому дослідженні є висновок, що мешканців усіх міст без винятку більше приваблюють ті види активності, що скеровані на взаємодопомогу та покращення локального середовища проживання, ніж участь у діяльності органів самоорганізації населення. Відтак, постає проблема невивченості питання партисипації, яка проявляється у проблемній некомплексності учасницьких практик у міському плануванні, відсутності тривалого ефекту та маловідчутних результатах громадської активності.

Громадяни найчастіше діють спонтанно, інтуїтивно та спираються більше на емоційні складові, аніж на наукові, не в останню чергу через те, що не мають зрозумілих методологій і технік втілення міських ініціатив, а також через неналагоджену взаємодію з експертами та професіоналами, частим ігноруванням бізнесу та небажанням взаємодіяти з чиновниками. Відбуваються часті конфлікти між усіма цими групами населення, адже ніхто з них не має на сьогодні прийнятних способів зняття конфліктів такого роду, навіть у разі дотримання містобудівних норм і правил, тому чиновники змушені використовувати адміністративні методи й залучати професіоналів-проектувальників. Однак мешканці, відстоюючи свою правоту, не бажають приймати містобудівні норми й правила в якості аргументів. У свою чергу, для фахівців-проектувальників професійні норми й правила часто виявляються важливішими від вимог «простих» мешканців [6]. Наприклад, у Черкасах міська рада більше року намагається встановити стелу «Я <3 Черкаси». Оскільки самі літери вже виготовлені, чиновники намагаються встановити стелу бодай десь, однак громадяни виступають проти руйнування природних ландшафтів парків і псування громадських просторів [7]. Подібних конфліктів наразі точиться дуже багато по території всієї країни.

Це відбувається через явну проблему комунікації між представниками влади, громади та фахівцями-проектувальниками. Вивчення дослідження Києва, проведеного аналітичним центром CEDOS, показує, що більшість киян нічого не знає про

те, чим займається адміністрація, понад 75% – як розподіляються обов'язки органів влади. Громадським активностям, які стосуються вирішення міських проблем, симпатизують 60%, але 73% не знають про діяльність міських активістів та ініціатив, що опікуються проблемами міста.

Водночас 21% опитаних задекларували, що робили щось для вирішення міських проблем. 25% намагалися самостійно вирішити проблему, а, увага, 86% – скаржилися [8]. Люди люблять скаржитися, особливо коли це чи не єдиний зручний і доступний спосіб комунікувати з владою. Очевидно, постає потреба виявлення та використання інших, більш дієвих інструментів співпраці зацікавлених сторін для ефективного та максимально корисного результату загалом і дизайну певного громадського простору зокрема.

10-12 грудня 2015 р. відбувся проектний семінар «Право на місто», організований Департаментом містобудування та архітектури (КМДА) спільно з ГО «Гараж Генг», Аналітичним центром CEDOS і Фондом Генріха Бьолля, за фінансової підтримки Фонду Чарльза Стюарта Мотта та Національного фонду підтримки демократії. Результатом його роботи стали принципи залучення громади до прийняття рішень щодо просторового розвитку міста, зафіксовані в маніфесті, а також пропозиції щодо залучення міських громад у процес розроблення містобудівної документації та інструкції для локальних ініціатив, що стосуються вирішення міського простору на рівні громад. У маніфесті активісти спільно з чиновниками та дизайнерами, архітекторами окреслили основні принципи оновлення міського простору, описали принципи залучення громади до прийняття рішень і вказали навіть необхідні складові процесу.

Наприклад, зазначимо виявлені в маніфесті такі основні принципи залучення громади до прийняття рішень:

- Громадські проекти створюють волонтери, які допомагають міській владі в її завданні створити краще життя в українських містах. Відтак, вони повинні бути підтримані міською владою, а не знехтувані та відхилені.
- Громадські проекти повинні мати такий самий статус, відношення та права, як і інвестори.
- Для низових ініціатив процес не менш важливий за результат, оскільки формує нову практику поведінки, комуніка-

ції та співпраці. Включення низових ініціатив до чіткого процесу комунікації та прийняття рішень – це запорука зростання інституційної довіри та відповідальності в суспільстві.

- Гідним має бути не тільки результат, але й процес. Жодної задокументованої домовленості та норми законодавства не має бути порушено в процесі прийняття рішень [9].

Станом на сьогодні багато що з перерахованого звучить досить утопічно. Проте варто зазначити, що подібні до семінару «Право на місто» заходи надзвичайно важливі навіть не стільки як дієвий засіб успішного партисипативного проекту, а скільки як акт привернення уваги широкого загалу до проблем проектування та дизайну міських громадських просторів, як роз'яснення громадянам засадничого поняття «право на місто», як теоретична база для подальших практик.

Щодо європейських реалій, то, наприклад, 30 німецьких міст використовують партисипацію при кожній забудові, а від листопада 2015 р. Штутгартський університет пропонує ступінь магістра в галузі громадянської участі [10]. Представниками віденського проект-бюро «Штадтланд» була озвучена інформація про наявну в Австрії правову базу – закон про територіальне планування, який дає можливість людям брати участь у процесі планування. Тобто коли архітектори, дизайнери чи будь-хто, хто робить проект, зобов'язані запитати людей, чи є в них якісь побажання або бачення, чи є що-небудь неприйнятне [11]. У Швейцарії взагалі кожне бодай трохи значне рішення приймається лише за результатами референдумів. Проектанти зобов'язані отримати від громади офіційне схвалення майбутнього проекту, без виконання цієї умови забудовники не мають права приступати до виконання робіт.

Схожа за змістом нормативна база є і в інших країнах Європи, на які варто рівнятися принаймні в питанні міського дизайну. І якщо поки про створення відповідного законодавства в Україні говорити ще рано, сьогодні в нас починають з'являтися громадські об'єднання, урбаністичні студії, ініціативи та заходи, присвячені участі в містоплануванні та дизайні публічних просторів, консультаційні органи та аналітичні центри, що свідчить про важливість, актуальність і неминучість процесів партисипації при проектуванні міських громадських просторів.

Знаючи світовий досвід країн, в Україні також починає ро-

звиватися культура участі, яка трансформує уявлення про місто як об'єкт спільного використання. Проте, за оцінкою фахівців, повинно пройти ще принаймні 20 років, щоби в Україні почали займатися громадськими просторами в повному обсязі та по всій країні: люди повинні накопичити грошовий капітал, який вони зможуть вкласти в поліпшення спільних просторів, і саме міське життя повинно змінитись. Поки для України урбаністика – модна «хіпстерська» тема, коли, наприклад, у США вже 50 років при кожному великому університеті є департамент, який досліджує проблеми міського планування [12].

Висновки. У дослідженні була окреслена актуальна проблемна ситуація з партисипативними практиками у плануванні міських громадських просторів. Виявлено, що сьогодні в Україні відбувається не тільки трансформація публічного простору, а змінюється ставлення до нього, способи користування ним і поступово формується усвідомлення індивідуальної відповідальності за спільне. Саме тому громада все активніше втручається у процеси в міському середовищі та різними способами виборює можливість бути почутою. Проте залучення громадян до міського планування неможливе без кількох передумов: наявності політичної волі для здійснення справжньої участі містян, покращення комунікації, взаємодії та міждисциплінарної співпраці між різними органами влади різних рівнів, а також, що дуже важливо, змін містобудівного та будівельного законодавства з урахуванням кращого світового досвіду, оскільки наявна нормативна база не передбачає можливостей повноцінного залучення громадян до планувального процесу. Усе перераховане, у свою чергу, неможливе без широкої обізнаності і чиновників, архітекторів, дизайнерів, і громадських активістів, звичайних мешканців щодо механізмів і методів партисипативних практик у містоплануванні. Для цього необхідні більш глибокі та ґрунтовні дослідження такої теми.

1. Голос у публічному просторі: проблеми комунікації [Електронний ресурс] : стаття / Korydor, журнал про сучасну культуру. – Режим доступу: <http://www.korydor.in.ua/ua/opinions/hromady-i-vlada-problema-komunikaciji.html>

- 2.** Серета В. В. Соціологія міста. Навчальна програма курсу та методичні матеріали. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2007. – 28 с.
- 3.** Залучення громадськості в українських містах (на прикладі бюджету участі) / Н. В. Васильєва // Публічне урядування. – 2016. – № 4. – С. 125-133.
- 4.** Пособие: как проводить исследования с вовлечением населения. Мария Голубева, Диана Йелея [Електронний ресурс] : документ / Платформа розвитку міст. – режим доступу: <https://drive.google.com/file/d/0B9jMMBcZIHvkvFNQWC1wZk9kb2s/view>
- 5.** Серета В. Переосмислюючи український ідентифікаційний простір: громадський активізм в Україні після Євромайдану / Феномен майдану в українському суспільстві: соціологічні інтерпретації / [за наук. ред. Є. І. Головахи та О. Г. Стегнія]. – К. : Інститут соціології НАН України, . – С. 58-78.
- 6.** Вяткина Б. М. Принципы демократизации в управлении развитием города // Известия вузов. Инвестиции. Строительство. Недвижимость. – 2014. – № 2 (7). – С. 67-75.
- 7.** Містяни масово взяли підписувати петицію про заборону встановлення стели "Я люблю Черкаси" [Електронний ресурс] : стаття / Zmi.ck.ua – центр черкаських медіа. – Режим доступу: <https://goo.gl/bPz6nS>
- 8.** Марія Грищенко: Участь киян в управлінні містом / презентація дослідження. – Режим доступу: <https://goo.gl/vygh3m>
- 9.** Маніфест учасників проектного семінару «Право на місто» у Києві [Електронний ресурс] : стаття / Mistosite. – Режим доступу: <https://goo.gl/NanrbE>.
- 10.** Civic Participation in Urban Development: Obvious and Necessary [Електронний ресурс] : стаття / Goethe institut. – Режим доступу: <https://www.goethe.de/en/kul/arc/20592014.html>.
- 11.** Практики партисипативного проєктирования в Австрии [Електронний ресурс] : стаття / Минская урбанистическая платформа. – Режим доступу: <https://goo.gl/yTWB3f>.
- 12.** Нехипстерская урбанистика: как работают с общественными пространствами в США [Електронний ресурс] : стаття / журнал Strelka. – Режим доступу: <http://strelka.com/ru/magazine/2015/10/19/experience-anna-siprikova>.

ANNOTATION

Okunieva Olena - The Place Of Participatory Practices In the Design Of Urban Public Spaces Of Present Day in Ukraine. The article defines the actual situation with participatory practices in the design of urban public spaces, analyses the social aspect of involvement of citizens into planning of public spaces, lists the main principles of involving of general public into making decisions. It describes briefly models of participation in developed countries and brings to light actual background of the emergence of the system of participation in the design of urban public spaces in Ukraine.

Keywords: public space, urbanism, urban planning, participation.

АННОТАЦИЯ

Окунева Елена. Место партисипативных практик в дизайне городских общественных пространств современной Украины. В статье обозначена актуальная ситуация с партисипативными практиками в дизайне городских общественных пространств, проанализирован социальный аспект вовлечения граждан в планирование публичных пространств, перечислены основные принципы вовлечения общественности к принятию решений, кратко описаны модели партисипации в развитых странах и выявлены фактические предпосылки возникновения системы партисипации в дизайне городских общественных пространств в Украине.

Ключевые слова: общественное пространство, урбанистика, градопланирование, партисипация.

